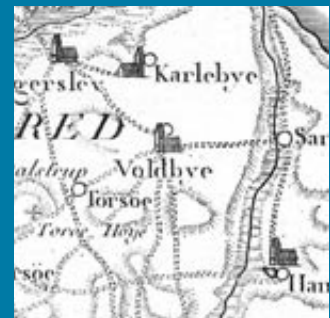




Landsbyen

# VOLDBY

*Landskab, historie og bebyggelse*





**Indhold:**

Landskabet	side 4 – 9
Historien	side 10 – 17
Landskab og bebyggels	side 18 – 23
Kirke og kirkeindsigt	side 24 – 27
Resurcer og muligheder	side 28 – 29



*Hjembæk ligger i en lavning mellem Karlby Klint mod nord og Sangstrup Klint mod syd. Her findes en lille bådplads med joller, bådoptræk og småskure til grejet.*

# LANDSKABET

## Geologi og landskabsdannelse

Undergrunden i det nordøstlige Djursland (Prækvartæret) består af Danienkalk. Danienkalken er havaflejringer af ganske små kalkpartikler (kalkslam) og skallerne fra de ligeledes ganske små mosdyr *bryozoer*, der levede i kolonier i en periode, hvor klimaet var varmere end det er i dag (tertiærtiden).

I bryozokolonierne finder man også forsteninger af større (skal)dyr som muslinger, søliljer og ikke mindst søpindsvin, som man ikke kan undgå at finde, hvis man går tur langs klinterne ved Karlby og Sangstrup.

Foruden bryozoerne var terciærtidens varme hav levested for *kiselalger* og *havsvampe* der var grundlag for dannelsen af stenarten *flint*, der ligger som lag i kalken.

Især ved Sangstrup Klint træder flintlagene tydeligt frem.

Oven på Danienkalken findes nyere (kvartære) aflejringer fra tidligere is- og mellemistider.

Den vigtigste formning af landskabet fandt sted i forbindelse med den sidste istid, hvor Djursland først blev udsat for et isfremstød fra sydøst (Den Gammel-Baltiske Isstrøm) og efter en periode på omkring 5000 år et isfremstød fra nord-nordøst.

Isfremstødet fra nord-nordøst har formet landskabet og har bestemt indholdet i morænen der består af smeltevandssand- og grus, morænesand, -grus og -ler foruden mindre og større sten (vandrebløkke).

Området omkring Voldby fremstår som en bølget moræneflade. De højeste punkter, omkring 50 m over havet, er ved Thorsø Høje og Kongshøj.



*Tydelige bånd af flint i Sangstrup Klint. Flinten er, ligesom kalken, et resultat af havets aflejringer i en fjern fortid for omkring 65 millioner siden.*



## Landskabet

Kyststrækningen i Voldby sogn, mellem Hjembæk i nord og Stensmarkvej i syd, er præget af høje lodrette kalkklinter med højder på op til 14 meter over havet. Omkring den 18 m høje Espenhøj går klinerne helt ud i havet og fremstår her efter danske forhold som en sjældent dramatisk kyst.

Fra Sangstrup Klint falder landskabet svagt ind mod den senglaciale lavning hvor Hjembæk løber.

Fra lavningen omkring Hjembæk stiger landskabet igen svagt op mod Voldby. Her ligger de største højder i det svagt bølgende landskab på omkring 21 m.

Længst mod vest i sognet ligger en markant morænebakke med en højde på knap 50 m med en stor koncentration af bronzealderhøje. I den allersydligste del af sognet når landskabet ligeledes højder på omkring 50 m (Tyvhøj).

Voldby sogn er skovløst, hvad der utvivlsomt hænger sammen med de gode jorder og det jævne terræn. Dyrkningsjord med andre ord.



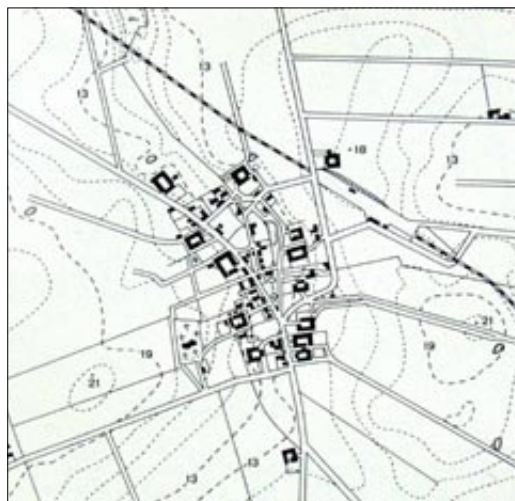
*Sangstrup Klint*



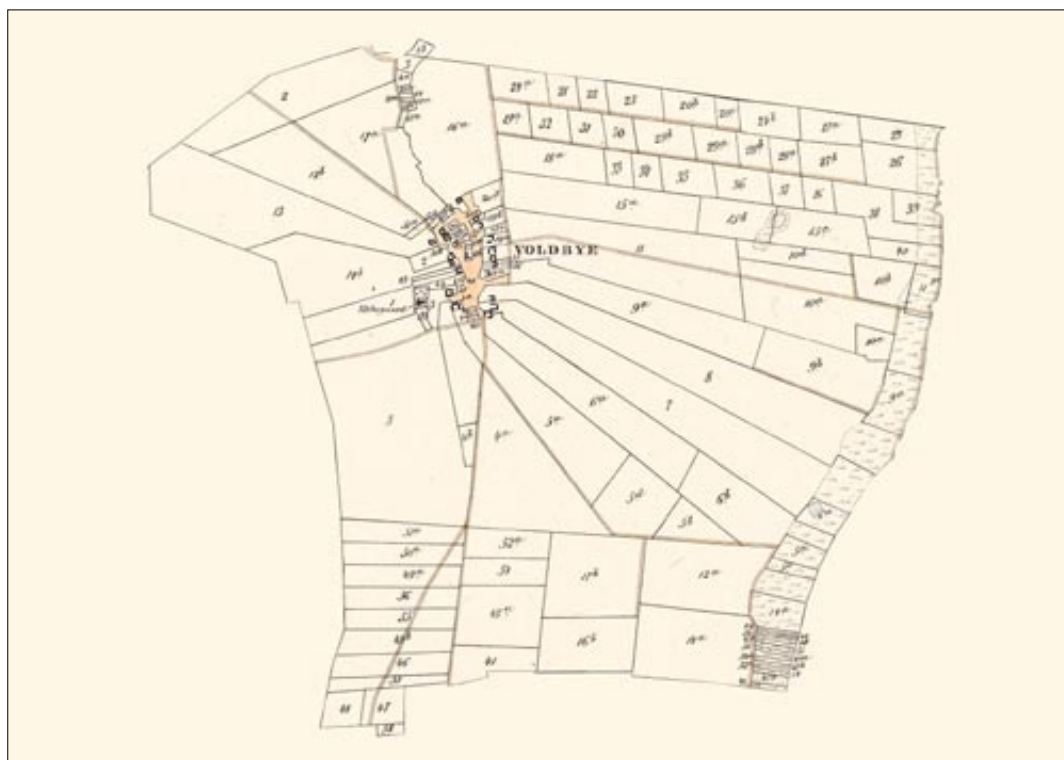
*Thorsø høje*

## Landsbyens placering og synlighed

Ifølge Fritz Hastrups typebestemmelse er Voldby en *forterandby* dvs. en fortelandsby med randbeliggenhed »i den øvre del af en lille dal, som har faldt mod nord til Veggerslev Å«. Af samme grund kalder han andetsteds Voldby for »en sidedalsby med fortepræg«. Det sker i en sammenligning med den nærliggende Villersø, der imidlertid er mere markant orienteret mod Veggerslev Ådal end Voldby egentlig er. Voldby er muligvis rent naturgeografisk orienteret mod Veggerslev Ådal, men i praksis har adgangen hertil allerede været »spærret« af Karlby mod nord, og vurderet ud fra placeringen af ejerlavets engarealer, har Voldby



Udsnit af Hastrups kort over Voldby, der er en omtegning af et målebordsblad fra 1951.



Det minorerede sognekort over landsbyejerlavet fra 1836. Voldby er placeret i den nordvestlige ende. De meget homogene jorder og landsbyens placering har kaldt på en stjerneudskiftning, der dog kun ikke helt har kunnet løse jordfordelingsproblemet ved udskiftningen – der var ganske enkelt for mange gårde til at alle kunne få direkte adgang til egen jord

græsningsmæssigt været orienteret mod øst, til engområderne omkring Hjembæk.

For at fuldende forvirringen betegner Hastrup endelig Voldby som *uregelmæssig vejforteby* (i en billedtekst til en gengivelse af et gammelt stuehus i Voldby).

Af ældre kort fremgår det, hvordan landbyens gårde har ligget uregelmæssigt placeret rundt om fortens. Kun mod nord, hvor terrænet er lavere, mangler der gårde for at mønstret er fuldendt. Ifølge Hastrup er det dog typisk, at fortebyerne »ofte har en afbrydelse i gårdkransen ud for fortens laveste rand«.

Af det minorerede sognekort fra 1836, der er en »rentegning« af de ældre udskiftningskort fra omkring 1791-1794, hvor Voldbys udskiftning fandt sted, ser man, at Voldby var en ganske stor landsby med 24 gårde omkring en meget uregelmæssig forte. Der fandt ingen udflytning sted i forbindelse med udskiftningen og landsbyen har været klart struktureret og klart afgrænset til det omgivende land. Kun kirken har i en vis forstand brudt mønstret ved sin lidt afsides beliggenhed. Det er i øvrigt et forhold man

også i dag bliver opmærksom på, når man kommer til Voldby, hvor kirken stadig ligger »lidt for sig selv«.

Det moderne Voldby er vokset i flere retninger ikke mindst i de sidste 25 år, hvor der er kommet nye kvarterer til mod nordvest omkring Neergårdsdalvej, mod øst omkring Toften og mod syd omkring Søndervang og Voldbyvænget. Afgrænsningen til det omgivende land er dog stadig klar.

### Jordbund og arealanvendelse

Bort set fra en stribe humusjord i bunden af Hjembæk-lavningen er al jord i ejerlavet klassificeret som *lerblandet sandjord*. Betegnelsen dækker i dette tilfælde over meget frugtbar morænejord der tidligere er blevet vurderet som Nørre Herreds bedste jorder. Det gælder formodentlig stadig.






Det store indhold af Danienkalk i områdets jorder er en vigtig årsag til jordenes frugtbarhed. Hertil kommer, at det let bølgende landskab og fraværet af større områder med lavbundsletter, gør jordene lette at dyrke. Opdykningsprocenten i ejerlavet er da også meget høj. Her ligger ingen jord udyrket hen.

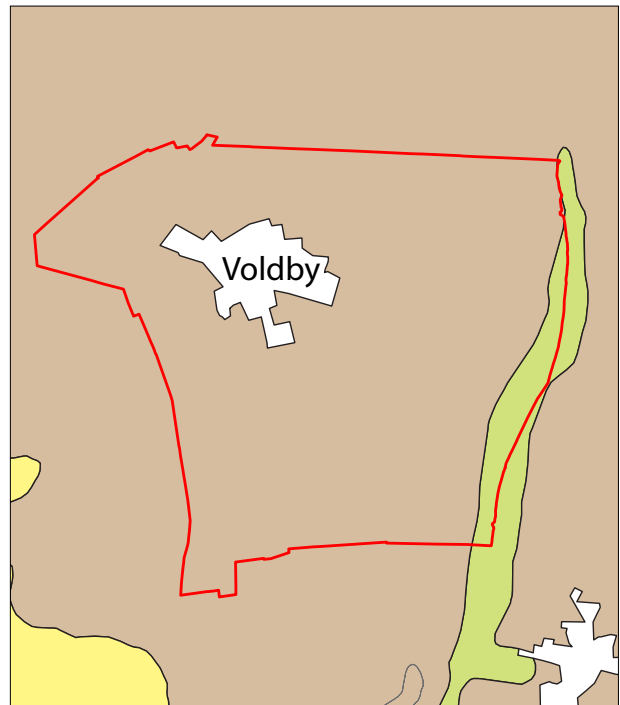
*Vinterklar mark nord for Voldby. I det fjerne anes Karlby kirke, smukt beliggende i landskabet.*





**Jordtyper og hældningsgrader**

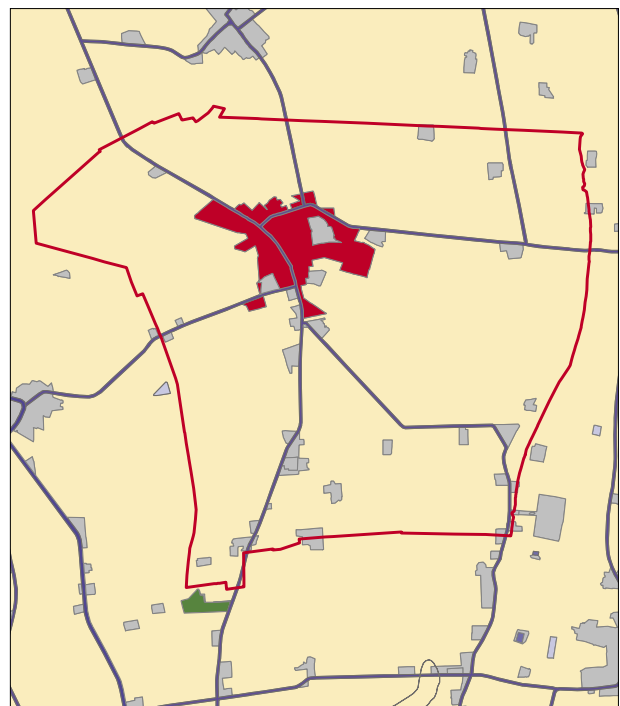
-  Ejerlavsgænse
-  6 - 12 grader terrænhældning
-  Over 12 grader terrænhældning
-  grovsandet jord
-  finsandet jord
-  lerblandet sandjord
-  humus
-  kalkholdig jord
-  sandet underbund



*Jordbundsforholdene i ejerlavet – overordentlig homogent.*

**AIS-arealanvendelse:**

-  By
-  Bebyggelse i åbent land
-  Eng
-  Landbrug
-  Løvskov
-  Mose
-  Nåleskov
-  Overdrev
-  Sø
-  Vej 3-6 m
-  Vej > 6 m



*Arealanvendelsen i ejerlavet – landbrug.*



*Nadveren - altertavlen i Voldby kirke fra 1660 i en stil man har betegnet bruskarok.*

# HISTORIEN

## Forhistorisk tid

Flint var stenalderens vigtigste materiale ved fremstilling af redskaber og våben. Flinten kunne mange steder samles op på åben mark, men den blev også gravet i regulære flintminer, og fra bondestenalderens sidste periode, den såkaldte dolketid, 2400-1800 f.Kr., kender man til nordjyske mineskakter på op til 5 m's dybde og med 3 - 5 meter dybe sidegange. Ved Sangstrup Klint var der så at sige allerede »gravet i dybden« idet de blotlagte kalkklinters flintlag kunne nås fra strandbredden. Her har man bl.a. kunnet afdække flintsmedens huggeplads.

Fund af pilespidser og stenøkser længere inde i landet omkring Voldby, viser, at området også har været beboet i stenalderen.

Bronzealderen er ikke mindst til stede gennem den store højgruppe Thorsø Høje vest for landsbyen Thorsø, med 9 tætliggende (vel)bevarede høje på et af områdets højeste punkter.



*Sangstrup Klint – måske spor af en gammel minegang?*

## Flint - en forhistorisk eksportsucces.

Flint findes især og næsten kun i det nuværende danske område. Findes den andre steder, skyldes det, at den er transporteret dertil af isen. Eller eksporteret dertil i forhistorisk tid.

»I stenalderen var flint det foretrukne materiale til fremstilling af redskaber og våben. Flint er hårdt og flint kan formes, men den flint, der skal bruges til redskaber og våben, må helst ikke have fået frost, da flint nemt bliver frostsprængt. Den bedste flint er derfor den flint, der graves ud af bryozokalklagene. Det vidste stenalderfolkene, der, hvor det var muligt, hentede deres flintsten i flintminer ved bl.a. Sangstrup Klint og Karlby Klint. Så populær har flinten herfra været, at den er blevet »eksporteret« til den svenske vestkyst eller rettere indgået i byttehandler med bl.a. skin og rensdyrgevir.«

Citeret fra »Nordsøstien - Delrapport 2, Kulturhistorien«, Århus Amt 2004.

De 9 bronzealderhøje er dog kun en mindre del af mindst 30 høje der har været på den markante moræneknold vest for Thorsø.



*Højgruppen Thorsø Høje. Neders en langhøj med det lidt respektløse navn »Melsækken«. Så er det mere passende med navnet »Kongshøj«, for den centralt beliggende større høj. Højen i sogneskellet vest for »Kongshøj« hedder rimeligt nok »Skelhøj«.*

I sogneskellet, tæt på vejen til Dolmer, ligger resterne af en anden men mindre højegruppe, hvor dog kun »Tyvhøj« er bevaret.

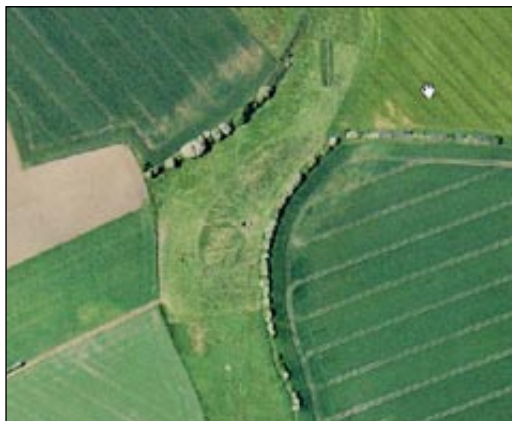
Jernalderen er også godt repræsenteret i området gennem fund af gruber fra førromersk jernalder bl.a. omkring »Tyvhøj«-gruppen. Den landsdækkende flyfotografering i midten af 1950'erne (Basic Cover 1954) afslørede spor af jernalderagre øst for Sangstrup og syd og vest for Voldby. De sidste 50 års stadig mere effektive og dybtgående pløjning har dog formodentlig slettet, hvad der måtte have været tilbage i midten af forrige århundrede.

Et sidste fund skal nævnes her: en sten med et indridset billede af et skib. Af udformningen at dømme er afbildningen af skibet udført i germansk jernalder. Stenen blev fundet ved Hjembæk, der vides at have været landdingsplads i historisk tid.

## Middelalderen

Som i så mange andre landsbyer er det kirken, der repræsenterer middelalderens kulturhistoriske spor i landsbyen. De ældste dele af Voldby kirke – kor og skib – er opført i romansk tid omkring 1200. Lidt usædvanligt gælder det også for den nederste del af tårnet. I de fleste landsbykirker er tårnet ellers først kommet til senere.

To holme i engdraget mellem Karlby og Voldby har måske været et middelalderligt voldsted, men der er ikke fundet bygningsrester på stedet som har kunnet bekræfte det.



*Engdraget Hylket med de svage aftegninger af de to holme som måske har huset et voldsted. Den sydligste og største holm er 2 m høj, der nordligste 1 m høj. Beliggenheden taler for, at der har eksisteret et voldsted her. Imod taler manglen på fund og det forhold, at bakkerne består af grus – ikke just det bedste fundament for et forsvarsanlæg.*

## Storlandbruget

Perioden fra middelalderens slutning til udskiftningen omkring 1800 betegnes storlandbrugets tid, da perioden i høj grad var præget af godsernes vækst og ekspansion.

I forbindelse med registreringen af de danske landbrug ved udarbejdelsen af Chri-



stian V's Matrikel (1688) blev bøndergodset gjort op. Af matriklen fremgår det, at der var 19 gårde og 4 huse med jord samt 4 huse uden jord i selve Voldby. I sognets to andre landsbyer, Thorsø og Sangstrup, var der henholdsvis 10 og 13 gårde samt et enkelt hus med jord (i Thorsø). Målt på antallet af gårde var Voldby sogn Nørre Herreds næststørste sogn.

I sognet i sin helhed var der ialt 42 gårde og 5 huse med jord. Der var med andre ord ingen gårde uden for de tre landsbyer på daværende tidspunkt, hvad der i øvrigt var det almindeligste.

Gårdene i Voldby har som andre gårde i 1700-tallet været fæstegods, det vil sige, ejet af en (lokal) herremand og drevet af en fæstebonde der foruden forskellig afgift også skulle lægge et antal manddage i herregårdens drift herunder nøje aftalt kørsel til områdets købstæder. Man ved således, at Benzonslyst, der var fæstegård under Stensmark gods kunne blive afkrævet hoveriarbejde svarende til 168 dage foruden 2 årlige kørsler til Århus eller Randers og én kørsel til Ebeltoft. Alt i alt en ganske betydelig byrde, som da også var med til at fastholde bøndergårdene i en dårlig økonomisk og driftsmæssig stand.

Fæstegårde kunne handles eller på anden måde overdrages for eksempel i forbindelse med mageskifte eller som medgift og blev det ofte. »Voldbygård«, en af Voldbys gamle gårde, kan illustrere, hvor kompliceret en historie en gård kunne have.

Fra reformationen i 1536 til 1687 ejes gården af kronen. I 1687 overtages den af enken på Bjørnholm gods. Gennem ægteskab overgår ejerskabet i 1705 til Katholm gods.

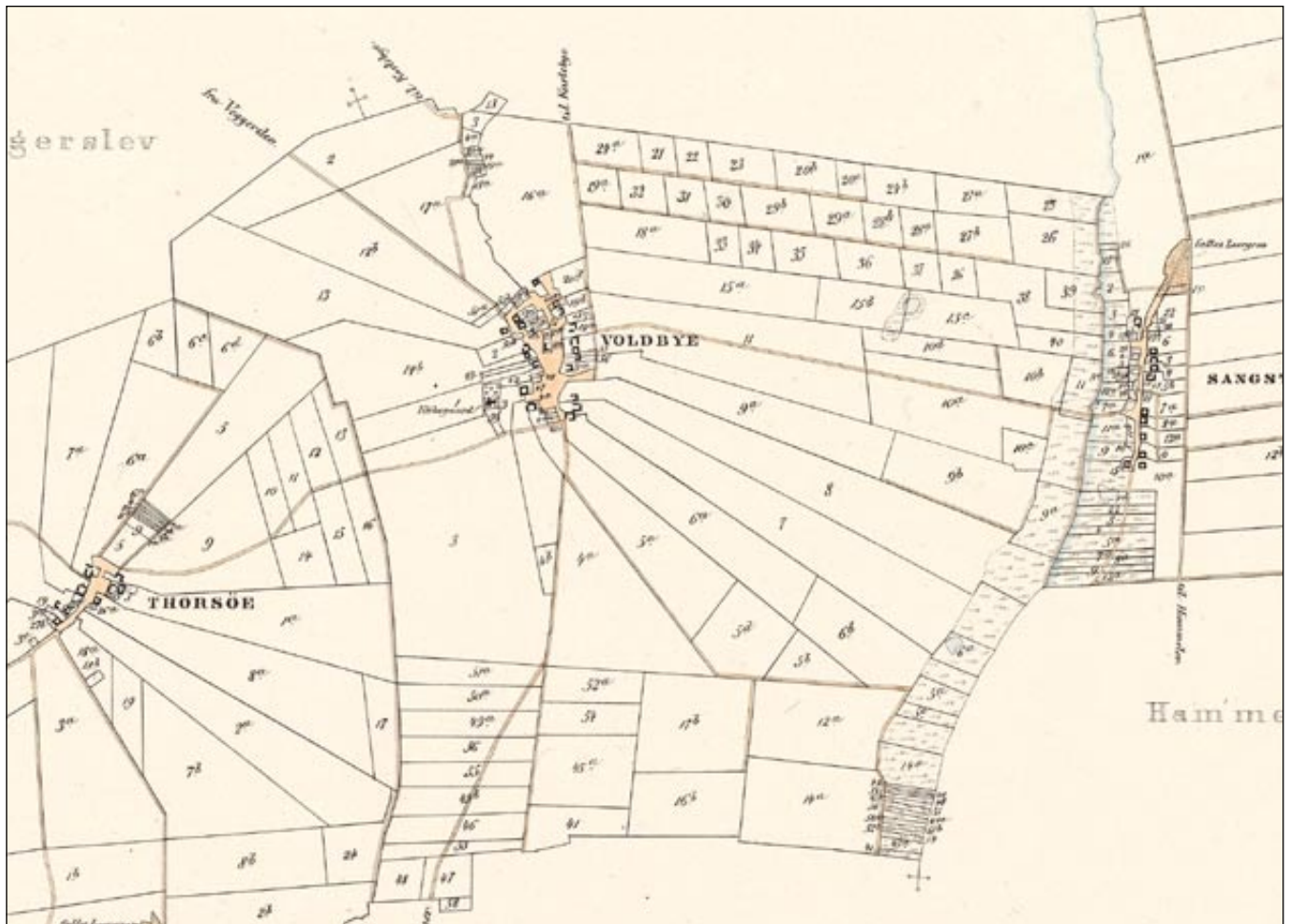
I 1722 overtager ejeren af Allinggård gods gården. 1756 fæstes gården til enken efter præsten i Karlby-Voldby sogne men allerede året efter sælges den til Sostrup gods. 1798 er det Løvenholm gods, der står som ejer af Voldbygård, men kun tre år efter er den igen solgt videre til sognepræsten for Karlby-Voldby sogne. Allerede i 1806 bliver den solgt videre til en anden præst. I 1829 er gården igen tilbage under Sostrup gods, nu Benzons. Det varer dog kun til 1836 hvor den overgår til den tidligere ejer af Høgholm gods. I 1870'erne sælges den endelig til Christian Sloth fra Ginnerup og bliver fra da af slægtsgård for familien Sloth\*.

## Udskiftningen

Voldby blev udskiftet i 1791 og 1794. Som tidligere nævnt indbød de gode ensartede jorder til en stjerneudskiftning, som da også blev resultatet i Voldby. En stjerneudskiftning sikrede den enkelte gård direkte adgang til gårdens jorder. Det er som udgangspunkt praktisk, men når man ser, hvilke umanerlig lange og smalle jorder, der mange gange kom ud af det, kan man godt få den tanke, at der også har været et mere følelsesmæssigt aspekt for stjerneudskiftningens popularitet. Men at flytte ud på åben mark var i første omgang ikke tiltrækkende.

Stjerneudskiftningen blev gennemført i Voldby selv om det unægtelig har krævet en del hovedbrud af få puslespillet til at gå op med så mange gårde, hvoraf nogle endda lå midt inde i landsbyen. Det var da heller ikke alle, der fik andel i stjerneudskiftningen, men alle har fået deres retmæssige andel af jorden.

\*Udredningen af ejerforholdene gennem tiden skyldes Fritz Bønnerup og kan læses i *Nørre Djurs Egnsarkiv 1997*.



Voldby ejerlav som det fremstår på det minorerede sognekort fra 1836. Man kan lige ane, at Sangstrup på grund af sin langstrakte form måtte udskiftes efter et andet princip end Voldby (en såkaldt kamudskiftning, fordi markerne ligger som tænderne på en kam).

Den første folketælling i Voldby fandt sted i 1787, altså nogle år før udskiftningen. Ved den lejlighed blev der registreret 31 familier (husstande) i byen og et samlet befolkningstal på 175 personer. Der er generelt tale om små husstande selv på de større gårde.

I 1845, godt 50 år efter den første folketælling, bliver befolkningstallet opgjort til 241 personer fordelt på 43 husstande. Voldbygård er ubetinget byens største gård med en

husstand på 19 personer. Udflytningen af gårde er så småt kommet igang med Benzonslysts udflytning i 1818, men tiden frem til midten af 1800-tallet er ikke præget af nogen voldsom udvikling. Landbruget er naturligvis det helt dominerende erhverv. I hele sognet angiver 67 husstande at man lever af jordbrug. Det gør den beskedne gruppe af 7 daglejere også. 23 angiver forskellige håndværk som hovederhverv. En er landkræmmer mens en anden er rubriceret som »andre handlende«. Købstæderne har

endnu monopol på handel. Det ændrer sig først med indførelsen af Næringsloven af 1857.

I 1858-60 kommer den første udgave af Krak Danmark. Her kan man læse, at der i sognet som helhed er 56 gårde og 45 huse, hvoraf 17 gårde og 13 huse ligger uden for de tre landsbyer i sognet. Som større gårde nævnes Voldbygård, Sølyst og Myregård. Hovederhvervet er naturligvis landbrug men der er også »nogen bifortjeneste« ved fiskeri eller skovarbejde på Benzon gods.

### Andelstiden

I anden udgave af Trap Danmark fra 1875 opgøres antallet af gårde i sognet til 65 og

antallet af huse til 31 med og 29 uden jord, heraf 29 gårde og 27 huse uden for de tre landsbyer i sognet. Indbyggertallet i sognet er steget til 692. Trap angiver ikke tal for Voldby by. Dem må man hente i de samtidige folketællinger.

Folketællingen i 1880 angiver 26 gårde og 39 huse i selve Voldby by og et samlet indbyggertal på 392. Den markante vækst er ikke mindst sket i antallet af huse uden jord, der dækker over et stigende antal håndværkere, handlende, landarbejdere og andre småkårsfolk.

Tilvæksten i gårde og husmandssteder i ejerlavet er især sket i den sydøstlige ende af ejerlavet.



*Voldbygård*

I 1868 oprettes Voldby Folkehøjskole, der i de følgende årtier får stor betydning for byen.

Ved udgivelsen af tredje udgave af Trap Danmark omkring 1900 får man både oplysninger om antallet af gårde og huse og tal for hvad der dyrkes på egnen. Der er nu 69 selvejergårde og 62 huse med jord foruden 42 jordløse huse i hele sognet. I løbet af århundredet er befolkningstallet næsten fordoblet fra 428 i 1801 til 819 i 1901. Man lever fremdeles først og fremmest af jordbrug, men der er også 32, der lever af »immateriel virksomhed« (bl.a. lærer og præster), 7 der lever af gartneri, hele 49 af fiskeri, der i slutningen af 1800-tallet blev et egentligt erhverv og ikke kun en bibeskæftigelse, 146 lever af industri, 36 af »midler« og 19 er under fattigforsorgen.

Dansk landbrugs omstilling fra vegetabilsk produktion til animalsk produktion i anden halvdel af 1800-tallet slår også igennem i Voldby og viser sig i væksten af kvæg- og svinbestanden. Centralt i omstillingen står

etableringen af lokale andelsmejerier, som Voldby får i 1887. Nu kan mælken forarbejdes til et kvalitetsprodukt og restproduktet, skummetmælk, kan gå tilbage til landmændene og anvendes i svineproduktion.

Foruden kirke, folkehøjskole, folkeskole og andelsmejeri, er der kommet forsamlingshus (1894), mølle og telefonstation til byen.

Der er også kommet en vækst i antallet af håndværkere og handlende.

### 1900-tallet

En snes år senere, ved fremkomsten af Trap Danmarks fjerde udgave i 1925, er der stadig vækst i Voldby. Sognets befolkning er tiltaget med næsten 90 personer og antallet af gårde er kommet op på 83. Det kan dog godt skyldes, at flere huse med jord er blevet omklassificeret til gårde. I hvert fald er antallet af huse med jord faldet til 56 og også antallet af jordløse huse er faldet til 16.

Fiskeriet opgøres ikke særskilt for Voldby sogn men omtales under Karlby sogn. I



*Gennem 70 år var der her folkehøjskole. Skolens karakteristiske »tårn« er bevaret.*



1923 er der i de to sogne 8 fiskere heraf 2 erhvervsfiskere som især lander rødspætter og hummer.

Voldby har også fået Brugsforening (1897) og jernbanestation. Det sidste skyldes at Ryomgaard-Gjerrild Jernbane i 1917 blev forlænget til Grenaa. Jernbanelinien blev ført nord om byen. Der er ikke noget der tyder på, at jernbanen fik nogen nævneværdig betydning for Voldbys vækst og udvikling, som det ellers ofte var tilfældet med landsbyer, der pludselig fik status af stationsby.

I 1912 oprettedes Nørreherreds elværk i Voldby og byen fik desuden Andelskassen for Voldby og Omegn i 1917.

En af de få industrier, der havde held med at etablere sig i landdistrikterne, var cementvare- og cementstensfabrikkerne som også startes i Voldby med etableringen af cementstøberi og kalkmørtelværk.

## Efterkrigstiden

Udviklingen i Voldby i tiden efter Anden Verdenskrig er især sket i form en udbygning af offentlige institutioner og en tilvækst i boliger. I 1946 oprettedes folkebibliotek i Voldby gamle skole. Desuden rekreationshjem og sportsplads (1957) og ikke mindst den store centralskole for tre af områdets sognekommuner herunder Karlby-Voldby Kommune.

I de senere årtier er der kommet en betydelig tilgang af parcelhuse samlet i typiske parcelhuskvarterer i henholdsvis den nordvestlige (Neergårdsdalsvej, 1977), den sydøstlige (Toften 1972-88) og den sydlige ende af byen (Britaniavej, 1978).



*Et lille og spinkelt byhus ved en af Voldbys tidligere smedier.*



*Voldbygård, hvis historie har været tæt knyttet til Voldby kirkes historie.*

# B E B Y G G E L S E   O G L A N D S K A B

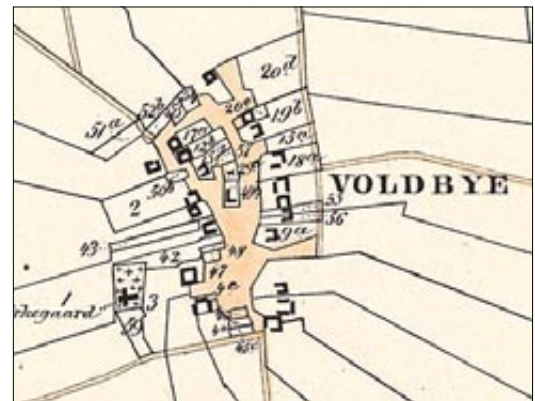
## Landsbyens struktur

Som nævnt bestemmer Fritz Hastrup Voldby som en *uregelmæssig vejforsteby*. Den uregelmæssige vejforsteby fremtræder ofte som en krans af gårde uregelmæssigt placeret omkring en oval forte der kan ligge i en lavning i landskabet. Sådan forholder det sig også i Voldby. I mange tilfælde vil gårdkranen desuden være åben på lavningens laveste punkt, hvad der ligeledes er tilfældet i Voldby. Mens mange landsbyforter først blev bebygget efter udskiftningen og efter at fortene havde mistet sin funktion som fælles samlingssted for kvæget, så har der allerede i fællesskabstiden ligget flere gårde inde på Voldbys forte.

Dele af de grønne områder midt i byen er rester af den gamle forte og også i dag ubebygget.

## Vejforløbene

I kraft af sin centrale beliggenhed midt på det frugtbare moræneplateau, sin størrelse (områdets næststørste landsby efter Hammelev) og sin status som kirkeby for nabo-



Voldby 1836

landsbyerne Thorsø og Sangstrup, har der været en del trafik til og gennem Voldby i ældre tid. Trafikken mellem nordspidsen af Djursland og Grenaa mod syd er delvist gået gennem Voldby, mens en anden del af trafikken er gået vest om byen forbi Dalstrup. Hovedvejen mellem Veggerslev og Dolmer og vejen mellem Voldby og Thorsø

*En del af den gamle forte er aldrig blevet bebygget og ligger også i dag hen som sællesareal (umatrikuleret gadejord).*





har karakteristisk bugtede forløb, der tyder på en vis alder, mens mange af vejene, især øst for Voldby, er lige og formodentlig anlagt omkring udskiftningen eller i hvert fald rettet til ved den lejlighed. Sangstrupvej, for så vidt angår forløbet inde i Voldby by, samt flere af byens mindre veje (Annexvej, Birkedommervej, Smedien og til dels Pejmarksvej) synes at være vokset ud af den gamle fortets store kantede område.

De nyere veje i byen er alle knyttet til de parcelhusområder, der skød op i Voldby i 1970'erne og 1980'erne. Boligområdet omkring Toften er i den henseende et tidstypisk parcelhuskvarter, som man (især) opførte dem i og omkring de større byer fra 1950'erne og frem. Vejstrukturen, som også er typisk, har man senere betegnet »antennener«.



*Overgangen mellem forstadens typiske parcelhuskvarter og landbrugslandskabet er både skarp og markant: langs vejens venstre side er der gadebelysning, hække og fortov - langs vejens højre side den dyrkede mark.*

Med forlængelsen af Ryomgaard-Gjerrild-banen til Grenaa i 1917 blev Voldby en stationby, men den status synes ikke at have haft nogen nævneværdig indflydelse på byens udvikling. Modsat en hel del andre landsbyer, som oplevede en vækst som følge af jernbanen, synes der ikke at være sket

noget nævneværdigt i Voldby som følge af jernbanen. Det er måske symptomatisk, at det eneste synlige spor af banen i landskabet er en stump banedæmning mod sydøst, der i dag fungerer som vej



*Den bevarede stump banedæmning, som nu er vej.*

## Gårdene

En lille halv snes af Voldbys »gamle« gårde, det vil sige gårde, der ligger, hvor der også lå en gård før udskiftningen, er bevaret. Hertil kommer en lille håndfuld gårde i kanten af byen, som er kommet til senere, eller som er et resultat af en udflytning. Et eller flere af



*Smukt ældre bindingsværkshus opført som stuehus til en for længst udflyttet gård. Husets meget beskedne dybde – omkring 5 m – indikerer, at der er tale om en gammel bygning. Den nuværende ejer har oplyst, at huset ved overtagelsen i 1965 havde en tykmavet bagerovn, som ragede ud af husets side og stenpikning i køkken og baggang.*





*Stuehuset til Voldbygård. Gårdspladsens fine stenbelægning er med til at understrege det statelige ved den gamle gård hvis skæbne i perioder har været knyttet til Voldby kirke (jvf. tidligere).*



*De fleste af Voldbys gamle gårde ligger lidt tilbagetrukket fra vejen. Det gælder dog ikke Voldbygård, hvis lade ligger ud til byens hovedgade (Birkedomervej) og har portåbning ud mod vejen.*



byens ældste bindingsværkshuse er desuden oprindelig stuehus til en gård, der er blevet udflyttet engang i 1800-tallet.

Gårdene dominerer egentlig ikke billedet af Voldby, måske fordi flere af dem ligger tilbagetrukket fra vejen eller er gemt bag træer og buske i gårdhaverne.

Den firelængede gård med sammenbyggede avlsbygninger og fritliggende stuehus med lidt forskellig grundplan, størrelse og udformning er dominerende. Det er gennemgående et ret homogent billede, der tegner sig af landsbyens gårde.

### Andelsbevægelsen

Voldby fik tidligt et andelsmejeri – det første på egnen. Det blev etableret i 1887 ved opkøb af et lille privat fællesmejeri. Andelsmejeriet indstillede driften i 1964. Bygningerne findes stadig om end noget ombygget.

Voldby Brugsforening, som også er et barn af andelsbevægelsen, har 110 års jubilæum i år. Det er en moderne butik med en pæn størrelse, der giver håb om overlevelse på trods af den skærpede konkurrence fra Gre-naas mange discountbutikker.

Også på bank- og sparekasseområdet vandt andelstanken frem i forrige århundredes første årtier. Andelskassen for Voldby og Omegn blev oprettet i 1917 og den eksisterer fremdeles som selvstændig andelskasse. Lidt af et særsyn inden for et område, der i den grad har været præget af

*Stuehuset til gården Sangstrupvej 5 er opført i 1832 og ombygget i 1954. Gårdens avlsbygninger er noget yngre og stammer fra omkring 1900.*

sammelægninger og fusioneringer gennem de seneste årtier. Tilstedeværelsen af Andelskassen betyder blandt andet, at Voldby har en kontantautomat – en lille men betydningsfuld service for byen.

I årene efter Anden Verdenskrig vandt andelsfrysehusene frem på landet og Voldby havde i en årrække områdets største andelsfrysehus målt såvel på kapacitet som medlemstal (200 andelshavere). Andelsfrysehusenes æra varede indtil kummefryseren i slutningen af 60'erne blev almindelig i private husholdninger. I løbet af en ret kort årrække forsvandt grundlaget for andelsfrysehusene og de fleste lukkede i løbet af 1970'erne.

De mange andelsforetagender, som skød op på landet i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, var udtryk for en praktisk og økonomisk organisering af landbrugsproduktion og dagligliv. De var også udtryk for en politisk bevægelse i tiden med samling omkring partiet venstre og en stærk folkelig rørelse, hvor sammenkomster og folkemøder spillede en central rolle. Opførelsen af byens forsamlingshus i 1894 er et udtryk for denne bevægelse. Det samme er anlæggelsen af lystanlægget »Frihedslyst«, der allerede i navnet viser, hvad der var på spil. »Frihedslyst«, der blev anlagt i 1877 på noget af byens fællesjord, kom angiveligt til veje med henblik på at fejre grundlovsdagen og på at have et sted, hvor man kunne afholde folkemøder i Voldby. Den politiske dagsorden var åbenlys og populær. I sommeren 1885 blev der således afholdt et folkemøde i anlægget med deltagelse af 2000 mennesker.

I 1920 rejstes den genforeningssten, som står først i anlægget der i dag har karakter



*Stuehuset til gården Birkedommervej 19. Bygningen er fra 1914. Gedigent og smukt rødstensbyggeri på sokkel af uregelmæssige kampesten. Vandrette murbånd i grå cement. Huset har fået et nyere men velvalgt tag, som er med til at understrege bygningens karakter. De firerammede vinduer med små sprosser i de øverste rammer er et godt eksempel på, hvor meget den originale vinduestype betyder for det samlede indtryk. Her er der tydeligvis både fornemmelse for helhed og detalje i vedligeholdelsen.*

*Voldby Andelsmejeris bygning som den tager sig ud i dag. Som andre små mejeribygninger, der har fået ny anvendelse, er også Voldby Andelsmejeri blevet bygget om. Den karakteristiske læssemønt, hvor mælkejungerne blev ud, er fjernet, og der er sat en port i bygningen. Bygningen huser i dag en vognmandsforretning.*







*Anlægget »Frihedslyst«*

af en lille lund.

### Skolerne

Voldby har haft skole siden grev Scheel på Sostrup i 1724 oprettede en skole i Voldby. Omkring midten af 1800-tallet var Scheels skolebygning i fremskredet forfald og man opførte en ny skolebygning der stod færdig i 1853. Bygningen, som stadig ligger på Birkedommervej midt i byen, fik skolestue i den sydlige ende og lærerbolig i den nordlige ende. I 1863 blev skolen udvidet. De karakteristiske store vinduer i skolestuen er bevaret og må være et tidligt eksempel på erkendelsen af, at poderne skulle have ordentligt lys til læsningen.

Fra 1900 til 1958 har Voldby også haft en pigeskole.

I 1958 opførtes den nuværende centralskole som et tidstypisk gulstensbyggeri i et plan. I dag går byen og omegnens børn her til og med 6. klasse.

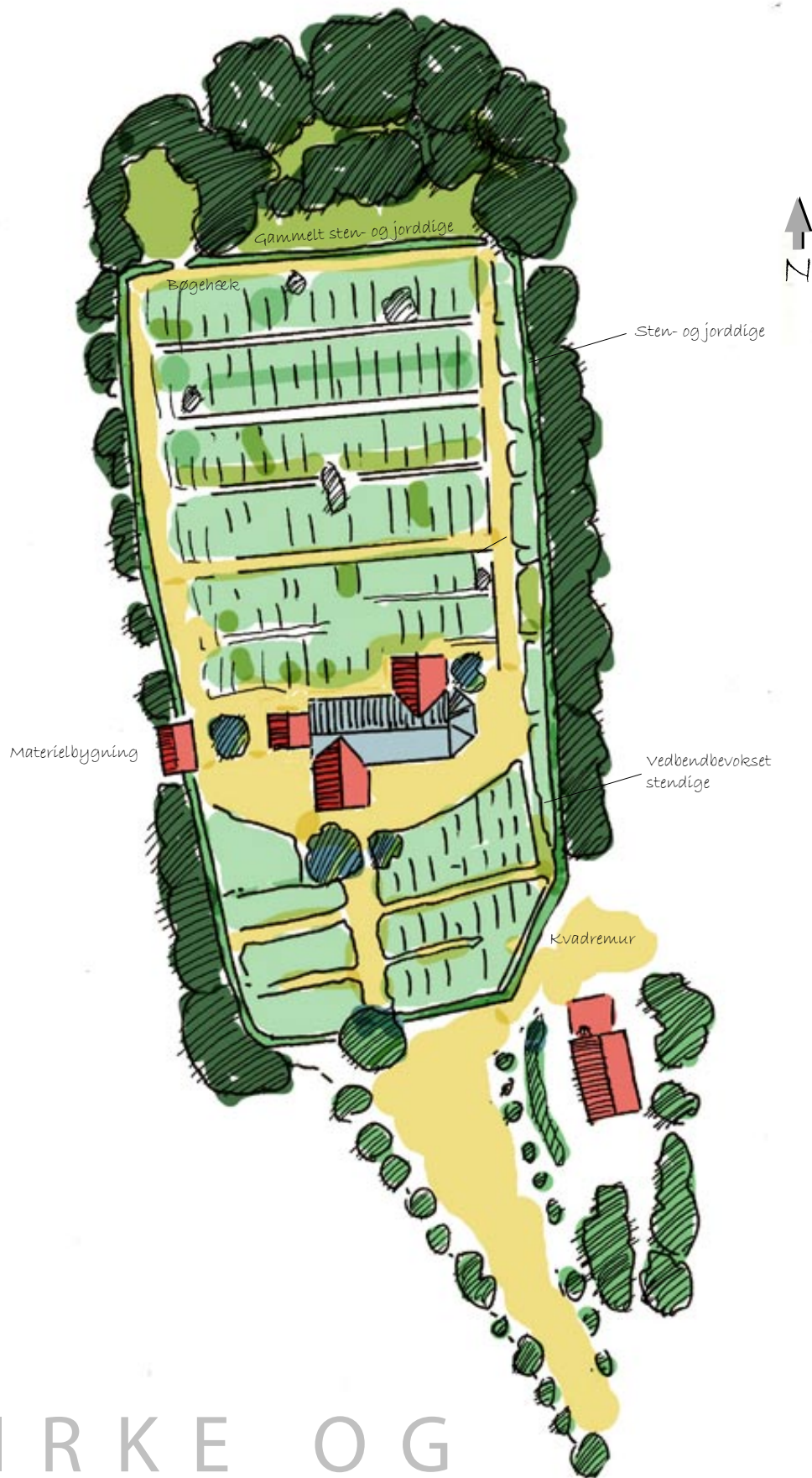
Endelig skal Voldby Folkehøjskole nævnes. Den eksisterede fra 1868 til 1838 og havde tilknytning til det indremissionske miljø som var stærkt på Djursland.



*Voldby gamle skole med skolestue i den fjerneste ende.*



*Centralskolen fra 1958*



# KIRKE OG KIRKEINDSIGT



## Voldby kirke

De ældste dele af Voldby kirke, det vil sige skibet, koret og den nederste del af tårnet, stammer fra tiden omkring 1200 – romansk tid med andre ord.

Voldby kirke er en af Østdjurslands 9 kridtstenskirker, hvad der ligger lige for al den stund at middelalderens kirkebyggere har haft let adgang til kridtstenen i de nærliggende Sangstrup og Karlby klinte. Det er derfor heller ikke så overraskende at nabokirkene i Gjerrild, Karlby, Hammelev og Enslev ligeledes er kridtstenskirker.

I modsætning til den hårde granit er kridtstenen let at forarbejde, og de nævnte kirker har også alle dekorativ udsmykning i form af fint udhuggede blændarkader.



*Blændarkader på den nederste del af kirkens tårn. Midt på den sydlige og den vestlige side af tårnet aner man to tilmurede åbninger. Inde i tårnet bliver det tydeligt, at der er tale om tilmurede skydeskår (»tragten« vender den forkerte vej i forhold til en vinduesåbning). Skydeskårene er en påmindelse om, at mange kirker, især i kystegnene, også skulle tjene som tilflugtssted i tilfælde af krig og ufred.*

I 1300-tallet blev kirken ombygget hvorved murværket blev forhøjet og koret ombygget til et langhuskor. I det efterfølgende århundrede kom våbenhus og sakristi til.

Kirkens kalkmalerier er udført i årene umiddelbart før Reformationen nærmere bestemt i 1520. Foruden symboler for evangelisterne og en række groteske væsner, er der fine skibsbilleder blandt andet af et imponerende krigsskib der anses for at være den ældste afbildning af et krigsskib i en dansk kirke.

## Kirkegården

Kirkegården, som i sin størrelse afspejler, at Voldby altid har været en af områdets største landsbyer, er omgivet af et sten- og jorddige mod vest, nord og øst mens kirkegårdsdiget mod syd er kvadrestensmur.



*Det imponerende krigsskib i Voldby kirke. I tårnet findes en mere skitseagtig og ufærdig men også mere realistisk gengivelse af et tilsvarende skib.*

## Kirkeområdet i det åbne land

Kirken og kirkegården udgør under et **kirkeområde**. Parkeringspladsen syd for kirken hører i denne forbindelse også med til kirkens omgivelser.

Voldby kirke ligger direkte ud til det åbne land og man bemærker, at der mod vest dyrkes helt op til kirkegårdsdiget – et forhold, som i øvrigt virker naturligt ved en gammel bondeby som Voldby.

Fra syd og vest er kirken med sine hvide mure og røde tage et yderst iøjnefaldende landemærke om end opmærksomheden må deles med tørresiloen på det tidligere korn- og foderstoflager i byens nordlige ende. Ofte vil man i øvrigt også kunne se nabolandsbyernes hvidkalkede kridtstenskirker i dette område, hvor både landsbyer og landsbykirker ligger tæt.




## Kirkeområdet i landsbyen

Inde i selve Voldby by er kirken ikke særlig synlig blandt andet på grund af dens lidt perifere beliggenhed og det forholdsvis plane terræn omkring byen.



Selv på en lidt grå og overskyet vinterdag lyser Voldby kirke op i landskabet. Materialhuset, som anes foran kirken, er søgt tilpasset kirken i stil og farvevalg og tager ikke opmærksomheden fra kirken.






-  Område, hvorfra kirken er synlig i landsbyen.
-  Område, hvorfra kirken er synlig i det åbne land.
-  Vej, hvorfra kirken er synlig.

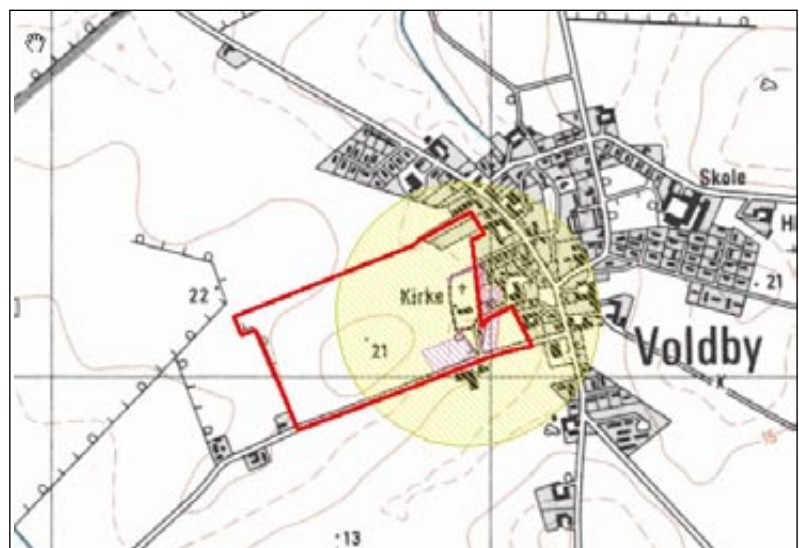
## Eksisterende beskyttelse

**Kirkebyggelinien** angiver et område inden for en radius af 300 m fra kirken hvor der kræves dispensation for alle byggerier og anlæg over 8,5 m. Her tænkes især på fodertanke og lignende landbrugsbyggeri.

**Kirkeindsigtsområdet** angiver, at hensynet til kirken og oplevelsen af kirken fra det åbne land tillægges særlig stor vægt ved udformning og placering af byggeri og andre anlæg. Oplevelsen af kirken og dens umiddelbare omgivelser bør således ikke sløres eller forringes. Her tænkes bl.a. på vindmøller, sendemaster, elmaster og lignende men også fritliggende landbrugsbygninger som gylletanke eller store ladebygninger.

**Provst Exner-fredning** – er en frivillig fredning fra 1950'erne, som har til formål at sikre indsigten til kirken. Ved Voldby kirke er kirkegårdsdiget mod nord omfattet af Exner-fredning. Det gælder også for et bælte øst for kirken og et område sydvest for kirken langs Thorsøvej. Området her dyrkes i overensstemmelse med fredningen.

-  Kirkebyggelinie
-  Provst Exner-fredning
-  Kirkeindsigtsområde





*Voldby forsamlingshus – en helt igennem prunkløs brugsbygning med en historie, der forpligter.*

# RESURCER OG MULIGHEDER



## Resurser

Voldby er en forholdsvis stor landsby, som giver grundlag for både daginstitution og skole.

Gruppen af ældre borgere har også en størrelse, der giver grundlag for lokale aktiviteter.

Befolkningsgrundlaget er ligeledes til stede for en velassorteret dagligvarebutik i byen.

Voldby ligger på landet med kort (cykelafstand) til Grenaa.

Der er kort afstand til skov og strand mod nord.

Andelsbevægelsen og de folkelige bevægelser har spillet en stor rolle i Voldbys historie – der er tradition for at ville fællesskabet.

Boligmæssigt er der »noget at vælge imellem« i Voldby, som både har gårde, ældre byhuse, nyere parcelhuse og mindre rækkehuse at tilbyde.

## ...og muligheder

Udbygning af tilbud og muligheder for store børn og teen-agere.

Etablering af center med håndværksaktiviteter, atelier m.v. for seniorer og andre borgere.

Etablering af fællesfaciliteter og lokaler til små iværksættervirksomheder.

## **VOLDBY**

Landskab, historie og bebyggelse

er udarbejdet af

*Kulturhistorie & Landskab*

[www.kulturhistorieoglandskab.dk](http://www.kulturhistorieoglandskab.dk)

for

Norddjurs Kommune

december 2007

## **Kilder:**

Frits Hastrup: Danske landsbytyper, Århus 1964

Henrik Pedersen: De danske landbrug, Kbh. 1975

August F. Schmidt: Fra Djurslands gamle landsbyer, Kbh. 1964

TRAP Danmark, 1. - 5. udgave.

Nørre Djurs Egnsarkiv 1983 -

Historisk Aarbog for Randers Amt, 1980.

Folderen »Voldby kirke« med tekst af Anders Holst

[www.dkconline.dk](http://www.dkconline.dk)

[www.arkivalieronline.dk](http://www.arkivalieronline.dk)

[www.OIS.dk](http://www.OIS.dk)